

KAKŠNA JE IN KAKŠNA BO USODA NAŠEGA EDINEGA NARODNEGA PARKA

NEKAJ UTRINKOV OB 20-LETNICI TNP

TOMAŽ BANOVEC

O Triglavskem parku – seveda še o tistem prvotnem, majhnem parku, bilo ga je nekaj okrog Sedmerih jezer – smo začeli govoriti zgodaj, na planinskih tečajih in doma, še preden smo začeli zares hoditi v gore. Kasneje smo ga postopoma preimenovali v Triglavski jezero. To, da je tam čudovito lepo, smo vedeli in nekako tudi čutili. Nekaj pravičnejega naj bi bilo v tisti čudoviti dolini. V že daljnem letu 1963 sem vodil veliko mladinsko delegacijo UIAA tudi po Julijcih. Po jugoslovanskem planinskem zboru na Velebitu smo prišli v Slovenijo, v Julijce, pod Steno, preplezali smo Nemško smer in se napotili proti Jezerom. Opisovali smo takratni mali, pa kljub temu narodni park, in napovedali pravljice, ki so se spletale okrog njega.

Razočaranje! Prijatelj in soplezalec iz Švice me na vrhu Hribaric vpraša: »Kaj delajo ovce v parku?« In kmalu sem začel misliti drugače.

Takrat smo v planinski organizaciji ustanovili Gorsko stražo, poleg tabornikov smo jo dobili še mi in mislili smo na drugačen režim, na drugačen park in drugačno obnašanje. Danes se je to zgodilo! Ali res?

JULIJCI SO BILI VČASIH VEČJI

Vendar se večini planincev in zaščitnikov takrat ni mudilo. V gore smo se vozili še z vlaki, gozdne ceste so šele gradili, Julijci so bili zaradi tega veliko večji kot danes in majhen park ob jezerih je bil veliko bolj oddaljen kot danes. Od železniške postaje v Mojstrani do Aljažvega doma v Vratih je bilo tako kot danes 12 kilometrov, avtomobilov pa nikjer. Tudi vlakov je bilo malo, ravnali so se po »šihth« na takrat mogočnih železarskih Jesenicah. Tudi novega drugega vala urbanizacije v gorah še ni bilo, seniki so bili še v osnovni uporabi, še so kosili, še so bili lazi in še so bile ovce.

Vendar sta se nakazovala nov način razumevanja gora in nov način gospodarjenja v gorah. Planinska društva so gradila osnove za nove oblike turizma. Se še spomnite, prijatelj iz Planinskega društva Železničar, kako smo gradili planinski dom – bolje hotel – in žičnico na Voglu?

Tudi geodeti nismo hoteli zaostajati. Na inštitutu za geodezijo smo kmalu zatem nameravali izdelati planinsko karto Julijci v merilu 1 : 50 000. Čudovite Kopačeve karte v merilu 1 : 75 000 smo morali pred tem uničiti, izdajale so strašno stvar: geografske koordinate in vodne izvire – tudi jezera so bila polna vode – in izviri tudi ne smejo biti vrisani. Uničili smo preostanek tega, kar sicer ni do konca zgorelo na Likozarjevi v Ljubljani. Torej naredimo novo karto!

Takratni predsednik PZS **Košir** je dejal, da ne bo mogoče, armada ne bo dovolila – a poskusiš lahko vseeno. Dobili smo dovoljenje, pomagal je naš Milan z

vojaškega geografskega inštituta. Seveda smo vrisali tudi takratni majhen del današnjega velikega parka. Kasneje smo tudi ugotovili, da je Aljažev stolp nasajen na velik, zdaj že zelo stabilen kup kamenja in da je trigonometar pri štedilniku s svojo višino bistveno – ali vsaj za meter – nižji. Pa smo popravili še to. Se še kdo spomni na višino 2863 metrov? Miro in Vili sta sodelovala. Miro je kasneje meril še strmine – ali veste, kako strma je Stena? Prehode in poti smo merili in določali na novo – **Miro Črnivec** se je ljubiteljsko lotil poti in prehodov na južnem delu parka. Skušal sem mu slediti in ga posnemati. Zbral je pomembne podatke o poteh v Trenti in o bovškem koncu, mogoče tudi za kako novo zbirko Zavoda TNP.

Danes je tako: veliko več poti je vrisanih in kartiranih, kot jih je še uporabnih. Karte kažejo, kako se je v gorah in tudi v parku vse spremenilo. Kaj, če so bile te poti samo človekove praske na telesu parka in jih narava zdaj samo še celi? Vendar brazgotine ostajajo, tudi v mislih mi je bilo hudo, ko so katerega od tehničnih kulturnih spomenikov hoteli namerno zapustiti.

Tudi kartografske in druge publikacije, ki so opisovale park, so nastajale predvsem na Planinski zvezi. Kasneje so založniške naloge prevzeli še drugi. Zbiranje podatkov je še vedno problem.

O NASTANKU DANAŠNJEGA VELIKEGA PARKA

Potem se je veliko ali vedno več govorilo o velikem parku. **Miha Potočnik** je že kot načelnik GRS in kasneje kot predsednik PZS na svoj šegav način tudi glede parka po svoje »ometaval stene z malto«. Malta je bila ideja o velikem parku; stene so bile sicer gladke, a vseeno se je vedno kaj prijel. Vendar brez **Kardelja** ni šlo – in potem je šlo hitro. Boris je bil takrat sekretar za te zadeve, zakon je bil hitro pripravljen. Kot se spomnim, je bilo določanje območja parka skoraj obredno in določanje režimov, torej tega, kaj se sme in česa ne, prav tako. Prizadeti domačini so trdili, da jih bo park zavrl v razvoj, drugi pa, da bo omogočil razvoj. Mislim, da to načelno velja za vse parke na svetu, pri Slovencih pa še posebej. Tudi danes se, če je le mogoče, razdelimo ob vsaki stvari.

Pri določanju obsega in mej parka so posebej delovali Potočnik, **Lah** in **Jerkič** – tako mi je pravil Miha. Meni ni bilo všeč, da je meja parka tudi na železniški progi, in to, da je predlagani širši obseg nekoliko prevelik, saj je takoj omogočil – če ne kar povzročal – konflikte v že tedaj dobro poseljenih območjih. Miha pa je mislil – nekoliko po vojaško –, da bo tako osrednji del bolje zaščiten in da naj bo prva obrambna fronta nekoliko dlje od srca parka.

Zakon velja še danes, režimi so zapisani – ti so včasih kruti –, tudi Zavod TNP, ki upravlja park, smo dobili. Dobili smo torej čudovit – po **Messnerju** najlepší – 297

park, čeprav je nekoliko čuden, saj naj upravitelj živi tudi od lova in v njem je celo možno ali zaželeno graditi smučarske žičnice kot tudi planinske postojanke. O izjemah pa naj odloča parlament! Samo enkrat je odločal, in to je bilo odločanje za nazaj in potrjevanje storjenega. Zdaj bo odločala vlada.

TRIGLAVSKE ŽIČNICE IN LOV

Tudi na Planinski zvezi ni vse minilo brez težav. Na več zaporednih skupščinah smo zelo živahno govorili o zaščiti parka in na drugi strani tudi o triglavskih žičnicah v planinski gradbeni režiji. Planinska zveza je namreč po zakonu lahko edina gradila svoje planinske postojanke in tudi tovarne žičnice. Miha je zagovarjal triglavske žičnice in izgradnjo nove koče na Kredarici in skupaj s predsednikom PD Matica **Marjanom Oblakom** naročil ustrezen projekt. Vsi sicer nismo bili za to, a investitor je bila vendar Matica.

Projektno dokumentacijo smo dobili nekako skrivnostno, šele ko sem postal predsednik PZS in je bilo treba zares zgraditi nov Triglavski dom, opremljen z žičnicami za tovor in tudi smučarjijo. Seveda so vsa naša triglavska planinska društva hotela svoje tovarne žičnice, ki bi bile dodatno razpeljane s Kredarice. Spoznal sem nekaj projektantskih značajskih lastnosti. Projektant žičnice je dejal, da nikoli ni verjel, da jih bomo res gradili. Tudi tehnično ni bilo varno. Marija na sekretariatu za urbanizem mi je dokončno pokazala projekt – dom za smučarje in za polne penziona, vendar brez zadostne količine vode in zadostnega gretja ter brez kanalizacije. Takega ste naročili, je dejal projektant. Preveril sem in res je bilo tako. Zadeve je rešil **Gregor Klančnik**. Naročil je nov projekt in zagrabil prav po svoje. Potem smo planinci postali nekoliko drugačni: manj smo gradili. Bitko je dobil helikopter, Jože je bil tedaj delegat in je vložil pobudo. Seveda se za kaj drugega, a začelo se je.

Edinstven krajinski pojav

V Karavankah na pobočju Stola, streljaj od vrha proti zahodu, so trije plazovi grušča, pozimi snega, ki opazovalcu od daleč – posebno lepo, ko se po cesti približuje Vrbi – ponazorijo monštranco, svečnik in kelih. Zato se zahodni plaz pod Rjavimi pečmi imenuje Monštranca, srednji dolg in ozek pa Sveča. Za dve razdalji med Monštranco in Svečo pomaknemo pogled v desno – in vidimo še Kelih. Ta plaz je maj-

hen; spodaj je iz grušča, zgoraj travnat. Pozimi je, pokrit s snegom, še posebno lepo opazen. Ta pojav nam ponudi drugačno sliko pozimi kot poleti, zato si ga velja ogledati v obeh letnih časih.

To ni zanimiv krajinski pojav samo za planince; vsi ljubitelji narave, naravnih pojavov in krajevnih znamenitosti bodo gotovo od zdaj bolj pozorni na to. Čeravno so ti pojavi imenovani po verskih predmetih, seveda to ni čudež božji, je pa vsekakor čudež narave, ki je to ustvarila.

O tem ni bilo do zdaj nič napisane, zato se mi je zdelo potrebno, da ta primer posnamem in opišem in ga tako predstavim širši javnosti.

Planincem moram pojasniti, da gredo po poti »čez mev« od Valvasorjevega doma proti vrhu Stola ob vznožju plazišča Monštranca, čez plazišče Sveča, ob vznožju Keliha in mimo »Žeronske pvanine«; tako imenujemo domačini Žirovniško planino. Plazišču rečemo po domače »pvaz« ali »mev«. To navajam zato, da se bomo turisti in domačini bolje razumeli.

Po Monštranci se večkrat prikotali kakšna velika skala, ki se odtrga v Rjavih pečeh in ker narava ne more na hitro obarvati nastale rane s patino, ostane značilen rjav madež. Zato se to skalovje imenuje Rjave peči.

Pavel Bešter

Tudi naš veliki park je postal spet manjši, ceste so prodrle še globlje – danes pa imamo avto skoraj vsi. Tudi prehranjeni smo bolje in prava sezona v planinskih postojankah se začne, ko pridejo tujci in Štajerci. Ti namreč še kdaj prespijo, ker zvečer ne morejo domov in hočejo naslednji dan kam drugam.

O planinskih žičnicah in reševanju problemov domačih smučarjev pa ne govorimo več. Bolje je biti konvertibilen in si deliti Alpe v celoti.

Zgodba je zanimiva – ni se zgodila, a je vendarle poučna. Tudi Kurji vrh nad Kranjsko Goro, rezerviran za našo domačo smučarjijo in smukaško proggo, se ni zgodil. In druge smučarske lokacije okrog TNP prav tako ne. Negospodarnost in ne ekološka zavest rešuje park pred takimi posegi. Odprle so se meje – smučamo drugje.

Potem sem postal predstavnik PZS v Svetu Triglavskega parka. Miha me je predlagal in poučil. Bil je planinec in lovec in ponosen na to, čeprav je kasneje samo malo streljal in bolj opazoval. Park je bil tudi gojitveno lovišče (malo je še) in s tem v konfliktu z idejo o velikih nacionalnih parkih, kjer lova sploh ni. Narava naj živi svoje življenje, pravijo dosledni varuhi.

To seveda ni mogoče in kot načelo je celo nevarno. Srečevali smo se z vprašanji, kaj je komercialni lov in kaj sanitarni odstrel. Ali lahko potreben sanitarni lov še prodamo? Mednarodna lovška in kmetijska statistika omogoča lov za ohranitev kmetijske uporabe in zaščito poljščin pred škodo ter za preživetje in prehranjevanje ljudi. Če ne gre za to, je vse šport in rekreacija.

Vendar tu ne velja vse prav tako. Do pred kratkim je bilo veliko nesoglasij v zvezi s tem tudi med pristojnimi ministrstvi.

Sedaj imamo legalno prepoved športnega lova na velikem delu osrednjega parka, nekaj časa pa ta prepoved ni bila legalna ali legitimna (razlika mi ni vedno jasna). **Janez Bizjak** je zdržal, Svet parka pa tudi.

KAKO NAPREJ?

Dobili smo nove gorske občine, nekaj novih zakonov o naravi in okolju, evropske obveznosti, a stari zakon še velja. Dvajset let in toliko sprememb! Svet parka je še večji, obseg upravljanja je zahtevnejši, povečali sta se tudi količina in kakovost dela – prihodki od lova ali lastnih dejavnosti pa so vedno manjši. Dobili bomo novo zakonodajo, tako, ki bo urejala delo javnih zavodov in agencij; tudi ljudje, ki se profesionalno ukvarjajo s parkom, bodo dobili v novih organizacijskih oblikah nove naloge.

Legalizacije črnih gradenj niso rešene. Začelo se je, končalo pa ne. Po novem bo odločala vlada, vendar – ali tudi za nazaj? Uprava Parka je dobila nove naloge: ne daje več mnenja o posegih, zdaj daje soglasja. Že tako so bili krivi za vse. Upravni organi in občine so največkrat pokazali na Park, čeprav je bila odločitev njihova. Če so občine in upravne enote kaj odklonile, so se naslonile na mnenje Parka. Odklonili pa so malo.

Všec mi je, da v letu 2001 – pred letom gorá – splošna svetovna javnost ugotavlja, da so prav obiskovalci gorá

– planinci – tisti, ki dajejo goram življenje in domačinom možnosti za preživetje.

Seveda vsi vedno ne razumemo prednosti takih okolij ali jih ne uveljavimo. Marsikdo ne ve, da mleko z gora vsebuje okrog 40 visokovrednih bioloških in mineralnih ter drugačnih sestavin, mleko iz dolin pa samo 5 ali 6. Vendar bomo imeli enake odkupne cene mleka v vsej državi in vsej Evropi!

Zanimivo: kako naj izvem, kaj je alpskega v sicer alpskem mleku? Primer navajam zato, da bi ob njem razmislili še o drugih vrednostih, saj bo, kot kaže, v prodajanju naravnih vrednot in kulturne dediščine velika turistična prihodnost Evrope. Pa ne prodajamo in ne vrednotimo nič takega posebej!

KAJ OHRANITI, KAKO UPRAVLJATI

Kaj ohraniti, kaj je značilnost Parka? Zadrega je popolna. Očitno mora večina objektov najprej razpasti, da ugotovimo, da bomo kakega vseeno obnovili in ohranili zanamcem. Eden od direktorjev uprave parka mi je pred časom pisno odgovoril, da je bolje, da vsi objekti in stanovi propadejo, kot da jih nekaj ohranimo za planinske postojanke. Kasneje so prosili, naj pismo vrnem. Vendar je bilo njihovo odklonilno stališče povezano s pomanjkanjem koncepta.

Mogoče je posebej zanimivo, kaj bo v prihodnje v naših gorah, predvsem zaradi njihovega hitrega zaraščanja. Zaraščajo se planine, zaraščajo se jase in prehodi in cele doline. Rušje zapira dosedanje konjske steze ali kolovoze, mulatjere ter planinske in stare pastirske poti. Narava torej ustvarja nov, drugačen park – takega, kot naj bi bil pred naselitvijo Kelto, Slovanov ali Vendov, le da ga bomo gledali z gorskih cest in s še dovoljenih in po možnosti ohranjenih poti.

Tudi prav, vendar razmislimo, koliko in kaj od človeka ustvarjenega je tudi sestavina parka. Kaj je danes še sonaravno, trajnostno, še vzdržno, ustrezno, do narave prijazno in podobno in kaj naj se kot predstava o preteklosti ohrani. Tu imamo skupne težave in upam, da bo novi zakon določil nekoliko bolj dinamična izhodišča in osnove. Ali bodo ponovno pomagali gorski ali dru-

Planika

VERONIKA VILTUŽNIK

*Si iz belega zlata,
si cvet tišine in samote,
si iz soka skalnega,
cvetovi gorska so preproga.
Nič ne dišiš,
ti beli si opal gora,
si kot bel žamet skalam,
cvet si sonca in dežja.
Veter zgodbe ti šepoče,
vsak planinec te pozna,
omami tvoja ga mehkoča,
ko ob stezáh pozdravljaš ga.*

gačni stražarji ali drugi prostovoljci? Za to, da so naše gore očiščene in da smo se navadili novega, bolj trajnostnega vedenja, smo potrebovali 15 let.

Ali bomo in kaj bomo delali novih 15 let? Mogoče po gorskih cestah potovali brez avtomobilov. Nič hudega, če ne gre vse zelo hitro, važno je, da je prava smer!

V rokah imam Janezov master plan za razvoj parka za predhodno branje. Ali bo gradivo pomagalo kčasnemu soglasju in povezovanju interesov? Težko, saj vidim argumentacije tistih, ki zahtevajo lokalno občinsko dovoljenje za shranjevanje ali skladiščenje stvari, ki so jih do včeraj posredno in brez velike škode jedli sami. Bojim se, da bo vsaka interesna skupina, če bo le mogoče, postavila svoje pogoje in zahteve. Zakaj pa ne – izsiljevanje se, kot kaže, vseeno pretežno izplača.

In: Ali bo regionalni razvojni plan za Zgornje Posočje harmoniziran z zgornjesavskim in bohinjiskim? Ali bodo ti plani sploh pripravljene? Kaj narediti s strukturnimi sredstvi Evropske unije – če seveda bodo? Kaj bodo storile občine? Ali bo sprememba kmetijskih politik v Evropi vplivala na kmetijstvo v parku in kako? Ali bo sproščena prodaja nepremičnin tudi tujcem omogočila nedovoljene ali vsaj čudne posege tudi v prostor parka?

Verjamem, da bo vprašanj dovolj, verjamem tudi, da bo sicer premajhen profesionalni kolektiv skupaj s tistimi, ki sicer niso zaposleni pri tem, sposoben pripraviti podlage za odločanja, ki bodo potrebna za nova razvojna skupna razmišljanja in pripravo dobrih rešitev v državi in v njenih novih »evropeiziranih« povezavah.

»KO DAŠ IDEJO IN JO URESNIČIŠ, MORAŠ PREVERITI, ALI JE BILA ODLOČITEV PRAVILNA«

POLNI DNEVI NOVEGA PREDSEDNIKA

Dne 19. maja letos je bil **mag. Franc Ekar** izvoljen za novega predsednika Planinske zveze Slovenije, čigar mandat bo do redne volilne skupščine PZS prihodnje leto, dobesedno naslednji dan pa je že začel delovati kot prvi med enakimi iz vodstva osrednje slovenske planinske organizacije. Že 20. maja se je namreč odzval povabilu predsednika MDO Ljubljana **Stanka Jakija** in prišel na tabor ljubljanskih planincev na Šmarno goro, kjer je imel prve konkretne pogovore, predvsem še z vodstvom PD Šmarna gora, pa tudi s predsednikom Gospodarske zbornice **Joškom Čukom**, ki je aktiven planinec in je ta dan tudi prišel na božjepotno Šmarno goro.

Teden dni pozneje je bil med zasavskimi planinci, ko je imelo PD Trbovlje na Kumu občni zbor, ki so mu priso-

stvovali predstavniki še drugih planinskih društev predvsem iz Zasavja. Pozorno je prisluhnil pripombam tamkajšnjih planincev, da PZS ne posveča ustrezno velike pozornosti sredogorskim planinskim postojankam, ki so dokaj obremenjene vse leto in ne le nekaj poletnih mesecev, kot so tiste v visokogorju.

Le dan pozneje, 27. maja, je bil v Hodošu, kjer se je začel slovenski del Evropohoda 2001, vseevropskega pohoda, ki poteka po več kot 20 državah in se bo konec septembra končal v Strasbourgu. Ta majski dan se je v Hodošu sestal z državnim sekretarjem **Jožetom Strletom**, pa tudi s planinci iz tega dela Slovenije in iz Avstrije.

Dne 9. junija je bil na Okrešlju na spominski slovesnosti v čast preminulih gorskih reševalcev v Turški gori, kjer je imel delovne pogovore s predstavniki nekaterih meddruštvenih odborov, PD Celje in GRS. Med drugim so razpravljali tudi o dolgoletni želji tamkajšnjih in tudi drugih planincev, da bi Okrešelj vnovič uvrstili med točke Slovenske planinske poti in da bi to pot razširili še na Mrzlo goro, Rinko in Ledine.

Nekaj dni pozneje se je udeležil 40-letnice Triglavskega narodnega parka, kjer je imel pogovore z direktorjem TNP **dia. Janezom Bizjakom**, pa tudi z ministrom za okolje **Janezom Kopačem** in drugimi, ki na državni ravni skrbijo za varovanje tudi gorskega okolja.

Dne 23. junija je PD Kočevje proslavljalo 50-letnico delovanja, praznovanja pa se je udeležil tudi predsednik PZS **Franc Ekar** in imel poleg prijetnih srečanj z domačimi planinci tudi pogovore s kočevskim županstvom.

Le dva dni pozneje je bila množična slovesnost v počastitev 100-letnice ruškega planinstva, na kateri je bil tudi novi predsednik PZS.

Prej kot v mesecu dni, odkar je postal predsednik, je **Franc Ekar** v prostorih PZS v Ljubljani že skical tiskov-

Zaslужni člani in veterani GRS Kranj prof. dr. Matija Horvat, **Franc Ekar** in **Peter Keše-Šodr** – slednja sta v šestdesetih letih v skupni navezi opravila kar lepo število klasičnih plezalnih vzponov.